

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

НАЗАРОВ Віктор Володимирович - доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Національного університету ДПС України

ТРАКАЛО Р. І. - старший прокурор Бориспільської міжрайонної прокуратури Київської області

В статті обобщені норми Уголовного процесуального кодексу України относительно сутності судового контролю в уголовном производстве, раскрыто критерии судебного контроля, состоящие из признаков, форм, видов и его границ на досудебном расследовании.

Ключові слова: *судовий контроль, кримінальне провадження, кримінальне процесуальне законодавство, права людини, орган розслідування.*

Україна сьогодні стала на шлях докорінних змін правової регламентації взаємовідносин особи і держави. Це має стосуватися також і кримінального провадження, основною концептуальною ідеєю якого є захист прав та законних інтересів його учасників. Саме в кримінальному провадженні, яким найбільш обмежуються конституційні права та свободи людини і громадянина, будь-який його учасник має усвідомлювати свою соціальну цінність, значущість, недоторканність, відчувати захист свого приватного життя з боку осіб, які наділені владними повноваженнями.

Одним з найбільш дієвих засобів забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування є судовий контроль. Практика застосування слідчим суддею контрольних повноважень показує, що судовий контроль в дійсності, а не формально стає ефективним засобом правозахисту і, всупереч певним скептичним висловлюванням і побоюванням деяких науковців та практиків про можливу його неефектив-

ність, формальний характер і навіть негативний вплив на кримінальне провадження, доводить свою необхідність.

Актуальність статті має й суто практичний аспект. З моменту введення в дію КПК України в кримінальному провадженні почали застосовуватися нові судові процедури щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на втручання в приватне спілкування, приватне життя певних учасників кримінального провадження. З'ясування процесуального порядку здійснення судового контролю за відповідними процесуальними діями вкрай важливо для розуміння дійсного призначення судового контролю в сучасному кримінальному процесі та побудови на цій основі єдиної науково обґрунтованої концепції подальшого розвитку кримінального провадження, підвищення його ефективності.

У теорії кримінального процесу до проблематики судового контролю зверталася значна кількість вітчизняних науковців: О.В. Бочковий, О.В. Войтов, С.Г. Герасименко, І.В. Гловюк, Д.П. Кисленко, В.Г. Клочков, В.Я. Корсун, А.В. Лук'янова, А.В. Пазюк, Ю.О. Сапельнікова, Ю.В. Скрипіна, Т.С. Соколан, А.Р. Туманянц, Л.В. Черечукіна, О.Л. Чорнобай, В.І. Чорнобук, М.Г. Шавкун, Л.В. Шала, О.Г. Шило, С.В. Шмаленя та ін. Наукові праці зазначених вище дослідників є надійною теоретичною базою здійснення судового контролю в

кримінальному провадженні. Проте значна частина їх праць ґрунтується на положеннях КПК України 1961 р. і не висвітлює існуючої практики застосування правових норм в умовах дії нового кримінального процесуального законодавства України.

Мета цієї роботи полягає у визначенні на основі чинного кримінального процесуального законодавства України особливостей діяльності слідчого судді під час здійснення ним судового контролю в кримінальному провадженні, розробка на цій основі рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства України. У роботі сформульовано нові концептуальні у теоретичному розумінні та важливі для юридичної практики положення і висновки.

Отже, судовий контроль передбачає перевірку законності та обґрунтованості дій і рішень сторони обвинувачення, яка наділена державно-владними повноваженнями (прокурора, органу досудового розслідування, керівника органу досудового розслідування, оперативних підрозділів), а тому роль слідчого судді, здійснення ним судового контролю у сфері захисту особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження набуває особливого значення.

Судовий контроль у кримінальному провадженні, маючи за мету захист прав особи від незаконного обмеження конституційних прав і вторгнення в приватне життя, може бути ініційований будь-якою стороною кримінального провадження. Разом з тим відповідно до ст. 206 КПК України слідчий суддя має право за власною ініціативою здійснювати відповідний контроль щодо захисту прав людини. У цьому полягає особливість судового контролю, що здійснюється слідчим суддею.

Оцінка законності конкретних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, яку дає слідчий суддя в порядку судового контролю, не має преюдиційного значення для судів, які розглядають та вирішують матеріали кримінального провадження в першій інстанції.

Як слушно зазначили Л.Д. Удалова та В.Я. Корсун, термін «судовий контроль»

виник і набув поширення в науковому обігу після встановлення судової процедури обмеження конституційних прав і свобод людини в досудовому провадженні. Вочевидь, слово «контроль» у цьому випадку було обрано на протигагу усталеному терміну «прокурорський нагляд». Дослідження цих термінів доводить, що поняття «контроль» і «нагляд» не виключають, а доповнюють одне одного. Контроль – це перевірка відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам, а нагляд – означає пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку і т. ін. Таким чином, зважаючи на етимологічне трактування термінів, правильно було б розуміти прокурорський нагляд як безперервне спостереження за дотриманням законів, а судовий контроль – як фундаментальну перевірку суперечливого питання, що має, як правило, дискретний характер [1, с. 65-66].

Запровадження судового контролю в більшості цивілізованих держав викликане фактично історичною необхідністю та необхідністю корінних змін у кримінальному провадженні, оскільки прокурорський нагляд за діяльністю органів дізнання і досудового слідства, що існував під час досудового розслідування до 20 листопада 2012 року, в повній мірі себе не виправдав. Міцні функціональні зв'язки між органами розслідування та прокуратурою значною мірою заважали працівникам прокуратури неупереджено здійснювати свої повноваження, що позначалося на якості досудового розслідування та призвело до низької довіри населення до правоохоронних органів.

Порівняно з прокурорським наглядом і відомчим контролем судовий контроль має ряд переваг, що підвищують його процесуальну значущість, спрямовану на захист прав і свобод особистості в кримінальному провадженні. Ці переваги виявляються в тому, що процесуальний статус слідчого судді, його функції не пов'язані з якістю досудового розслідування, не передбачають відповідальності за розкриття кримінальних правопорушень. Судова процедура з елементами змагальності передбачає більш ефективний захист прав і свобод людини та громадянина. Крім того, у слідчих суддів

немає такої підпорядкованості й субординації, яка існує в прокурорів. Організаційна робота слідчих суддів дає можливість у повному обсязі реалізовувати права й законні інтереси громадян, підсилить позиції судів загальної юрисдикції, зміцнить віру громадян у правосуддя й забезпечить довіру до судової системи.

Як зазначає Ю. Деришев, послідовний характер розвитку тенденції поступового витіснення прокурорського нагляду судовим контролем, принаймні при провадженні досудового розслідування, не вимагає додаткових доводів. Феномен судового контролю в сучасному кримінальному процесі вже настільки зміцнив свої позиції, що цілком доречно ... говорити про нього як про самостійний напрям судової діяльності або, іншими словами, – про кримінально-процесуальну функцію судового контролю. Очевидно й інше. Поява контролю суду за досудовим розслідуванням – очевидна ознака і необхідна умова зародження змагальності досудового розслідування [2, с. 79].

Отже, судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні стає основою демократичних перетворень, гарантією захисту від незаконного і необґрунтованого обмеження прав і свобод людини.

У Новому тлумачному словнику української мови слово контроль визначено як перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось [3, с. 318]. Є.В. Коврякова, М.О. Подольський зазначають, що слово «контроль» походить від однокорінного слова французького походження «controle» (фр.- проти свиток). У літературі зазначалося, що раніше документи складалися на папірусних свитках, потім вони розривалися навпіл, і кожна половина зберігалася в зацікавленої особи. Якщо було потрібно підтвердити дійсність документа, то одна половина свитка поєднувалася з іншою, що підтверджувало його дійсність. «Контроль» розумівся як встановлення правильності обставин справи [4, с. 9].

Суперечки щодо необхідності судового контролю, на нашу думку, зійшли нанівець, оскільки він уже закріплений у КПК України, а тому вважаємо немає потреби при-

діляти цьому аспекту уваги в статті. Щодо розуміння поняття «судовий контроль», то серед науковців і практиків воно неоднозначне. Так, Л.Д. Удалова та В.Я. Корсун визначають судовий контроль на досудових стадіях кримінального процесу як особливий, самостійний вид судової діяльності, спрямований на забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи, а також їх захист і відновлення в разі порушення органом дізнання, слідчим, прокурором [1, с. 68]. На думку І.В. Глов'юк, судовий контроль у досудовому провадженні – це здійснювана в установленому кримінально-процесуальним законом порядку діяльність суду (судді) з розгляду та вирішення по суті скарг на дії, бездіяльність, рішення органу дізнання, дізнавача, слідчого, начальника слідчого відділу, прокурора та інших владних суб'єктів кримінального процесу [5, с. 11].

Д.П. Кисленко визначає судовий контроль під час розслідування злочинів як передбачену Конституцією України та КПК України діяльність суду в досудових стадіях кримінального судочинства, яка реалізується ним у встановленій процесуальній формі, спрямована на гарантування законності, обґрунтованості процесуальних дій та рішень органу дізнання, слідчого і прокурора та має на меті захист і охорону прав та свобод особи [6, с. 5].

О.В. Войтов зазначає, що судовий контроль за досудовим слідством у кримінальному процесі – це різновид діяльності суду, що діє на підставі міжнародних, конституційних і кримінально-процесуальних правових норм, які мають запобіжний та правовідновлювальний характер і є окремою функцією суду, основним завданням якої є захист конституційних прав громадян шляхом перевірки судом законності й обґрунтованості дій і рішень посадових осіб та органів розслідування, які обмежують ці права та свободи в ході здійснення своєї діяльності -[7, с. 209-212].

Переважно зміст наукових дискусій з проблем судового контролю у сфері кримінального провадження доводить, що одні автори вважають його особливою формою реалізації правосуддя на досудовому розслідуванні, а прийняте за його результатами

судове рішення – актом правосуддя. Інші розуміють його як складову частину правосуддя або один з його елементів. Треті – називають самостійною кримінально-процесуальною функцією, що здійснюється за рамками кримінального правосуддя.

Ми підтримуємо думку В.А. Азарова, Л.Д. Удалової та В.Я. Корсун про те, що судовий контроль на досудовому розслідуванні представляє собою, з одного боку, самостійний напрям реалізації судової влади, а з іншого – самостійну кримінально-процесуальну функцію, що здійснюється під час досудового розслідування [8, с. 127-145; 1, с. 67].

Аналізуючи наявні визначення поняття судового контролю, надані вченими, необхідно також наголосити, що всі ці визначення сформульовано на підставі кримінального процесуального законодавства, що втратило чинність, а тому пропонуємо своє визначення судового контролю, яке є актуальним на підставі чинного законодавства. На нашу думку судовий контроль на досудовому розслідуванні є здійснюваною у встановленому законом порядку діяльністю слідчого судді, що ініціюється стороною обвинувачення чи захисту або за власною ініціативою слідчого судді з метою перевірки законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні, а також недопущення їх порушень.

Ми повністю погоджуємося з думкою С.Г. Герасименко, що підставами для судового контролю на стадії досудового розслідування мають бути: питання про обмеження конституційних прав громадян; застосування незаконних методів проведення слідчих дій; розгляд скарг усіх зацікавлених учасників процесу за умов, коли органами досудового слідства, прокурором винесене рішення, яке перешкоджає руху справи; порушення чи умисне перешкодження реалізації прав учасниками процесу, які закріплено в КПК України; відхилення клопотань органами досудового слідства; відмова у прийнятті документів для приєднання до матеріалів кримінальної справи [9, с. 111].

Вважаємо, що судовий контроль детерміновано критеріями його правомірності,

що визначають правову законність судового контролю, яка закладена у низці норм КПК України. Загалом детермінація (лат. *Determinatio* – обмеження, визначення) у широкому значенні – визначення місця того або іншого явища, об'єкта за умовними параметрами, його класифікуюча індивідуальна характеристика у відповідній категорії (найчастіше з умовною відносною оцінкою й вказівкою первинного значення та місця в системі – через зіставлення з іншими її аналогічними одиницями).

Отже, вважаємо, що необхідно визначити єдність критеріїв судового контролю, що складаються з ознак, форм, видів та його меж на досудовому розслідуванні.

Розглянемо позиції науковців щодо ознак судового контролю на досудовому розслідуванні. Так, на думку В.І. Чорнобук, Л.Д. Удалової, В.Я. Корсун ознаками інституту судового контролю є: регламентована Конституцією та КПК України кримінально-процесуальна діяльність суду, сутність якої полягає в контролі за законністю та обґрунтованістю визначених у законі дій і рішень органів досудового розслідування; ця діяльність спрямована на врегулювання конфлікту між сторонами обвинувачення і захисту; предмет контролю і межі його розв'язання судом передбачені законом; ініціатива розв'язання конфлікту виходить не від суду, а від зацікавлених осіб; результатом судового контролю є загальнообов'язкове, забезпечене примусовою силою держави судове рішення у вигляді постанови судді [10, с. 29-30; 1, с. 70-71].

На думку Г.С. Русман, судовому контролю властиві характерні лише для нього ознаки. По-перше, це діяльність, здійснювана лише судом. По-друге, загальнообов'язковість рішень, що виносяться судом у результаті здійснення судового контролю. По-третє, об'єктом судового контролю є конституційні й інші права й свободи громадян. По-четверте, предметом судового контролю є дії або рішення осіб, які провадять досудове слідство, що обмежують або порушують конституційні права й свободи громадян [11, с. 34].

Вважаємо, що у зв'язку з суттєвими змінами, що відбулися в кримінальному проце-

судальному законодавстві України, визначені зазначеними вище науковцями ознаки судового контролю повністю не відповідають вимогам КПК України, оскільки законодавцем закріплено нових учасників кримінального провадження, які ініціюють судовий контроль на досудовому розслідуванні, чітко визначено нового суб'єкта, який здійснює судовий контроль, процесуальні рішення, які приймаються сторонами кримінального провадження при здійсненні контролю, тощо. На підставі цього, на нашу думку, ознаками судового контролю на досудовому розслідуванні є наступні:

1. Порядок здійснення судового контролю регламентовано кримінальним процесуальним законодавством України.

2. Судовий контроль здійснюється слідчим суддею.

3. Ініціатива щодо реалізації тієї чи іншої форми судового контролю належить сторонам кримінального провадження, а також у визначених законом випадках слідчому судді.

4. Судовий контроль спрямований на врегулювання кримінального процесуального конфлікту між сторонами кримінального провадження.

5. Результатом судового контролю є загальнообов'язкове, забезпечене примусовою силою держави судові рішення у вигляді ухвали слідчого судді.

Для кращого розуміння сутності правового явища, що розглядається, необхідно дослідити існуючу в науці кримінального процесуального права класифікацію форм і видів судового контролю. Щодо цього питання серед учених не існує єдиної думки. Зокрема, І.В. Гловіук слушно зауважила, що в літературі немає єдності як у визначенні видів і форм судового контролю, так і у визначенні того, що є видом судового контролю, а що формою [12, с. 48-49].

А.В. Смірнов та К.Б. Калиновський визначали наступні форми судового контролю над органами досудового розслідування:

а) перспективний (попередній) судовий контроль, з допомогою якого суд у ході досудового провадження приймає рішення: про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту;

про продовження строку утримання під вартою; про проведення огляду житла в разі відсутності згоди проживаючих у ньому осіб; про проведення обшуку, виїмки в житлі, а також застосуванні ряду інших примусових заходів і проведенні слідчих дій, що обмежують конституційні права громадян;

б) ретроспективний (наступний) судовий контроль, що на досудовому провадженні виявляється: у судовому порядку розгляду скарг учасників процесу, а також інших осіб на рішення й дії (бездіяльність) слідчого, прокурора, які здатні завдати шкоди конституційним правам і свободам учасників кримінального судочинства або ускладнити доступ громадян до правосуддя; у перевірці законності проведених невідкладних слідчих дій, а також вирішенні питань про неприпустимість отриманих з процесуальними порушеннями доказів [13, с. 47].

Л.Д. Удалова, В.Я. Корсун судово-контрольні дії на стадії досудового розслідування умовно поділяють на три види: 1) судовий контроль при наданні згоди на обмеження конституційних прав та свобод людини; 2) судовий контроль при розгляді судом скарг на дії і рішення органів дізнання, слідчого, прокурора; 3) судовий контроль у зв'язку з оскарженням рішення про видачу особи (екстрадиція) [1, с. 72-73].

М.О. Колоколов вважає, що судовий контроль передбачає: 1) статутний контроль, тобто розгляд матеріалів за умов, коли в установленому законом порядку уповноваженими на це суб'єктами кримінального процесу і оперативно-розшукової діяльності порушується питання про обмеження конституційних прав і свобод громадян, якщо таке обмеження допустиме не інакше, як на підставі судового рішення; 2) розгляд скарг усіх заінтересованих учасників кримінального судочинства за умов, коли органами досудового розслідування чи прокурором винесено рішення, що перешкоджає руху справи до суду; 3) коли перелічені у кримінально-процесуальному законі органи, що здійснюють відомчий і прокурорський нагляд, у встановленому порядку не розглядають скарги на дії й рішення дізнавача, органу дізнання, слідчого чи нижчестоячого прокурора в окреслені законом строки [14, с. 18-19].

В.О. Лазарева поділяє судовий контроль на попередній, який є засобом попередження порушень і необґрунтованих обмежень конституційних прав і свобод особистості, що здійснюється лише за вмотивованим поданням органу кримінального переслідування про проведення деяких слідчих дій, і наступний – розгляд судом скарг учасників кримінального процесу на дії й рішення слідчого, органу дізнання чи прокурора, які порушують або в інший спосіб обмежують їх права і свободи під час досудового розслідування [15, с. 55].

Аналізуючи вищезазначені види чи форми судового контролю, на нашу думку, деякі науковці точно не визначають різниці між формою та видом судового контролю. Крім того, вважаємо, що недостатньо є вдалими такі назви контролю, як статутний, попередній, наступний, перспективний, ретроспективний. Ці назви контролю не підкреслюють специфіки певного виду та не визначають часу, від якого починає ініціюватися, здійснюватися та закінчуватися контроль.

Щоб розібратись, у чому відмінність форми від виду звернемось до Нового тлумачного словника української мови. У ньому форма визначається як обриси, контури, зовнішні межі предмета [16, с. 693]. Вид – це окрема галузь роботи, заняття, різновид у ряді предметів, явищ і т. ін. [17, с. 279]. Тобто форма судового контролю має бути загальною, охоплювати початок і межі його здійснення, а вид має конкретизувати відповідну форму.

Отже, на нашу думку, формами судового контролю є:

1. Судовий контроль, що здійснюється за клопотанням сторони обвинувачення. Видами цього контролю є:

- контроль при дачі дозволів на застосування заходів забезпечення кримінального провадження (напр., ч.ч. 1-2 ст. 132 КПК України);

- контроль при дачі дозволів на проведення слідчих (розшукових) дій, що пов'язані з суттєвим обмеженням конституційних прав і свобод особи (ч. 3 ст. 233, частини 2 і 3 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240, ч. 1 ст. 244, ст. 245 КПК України);

- контроль при дачі дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що пов'язані з суттєвим обмеженням конституційних прав і свобод особи (ч. 2 ст. 246 КПК України).

2. Судовий контроль, що здійснюється за клопотанням сторони захисту. Видами цього контролю є:

- контроль при дачі дозволів на проведення слідчих (розшукових) дій (ч. 6 ст. 223, ч. 1 ст. 244 КПК України);

- контроль при розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора (§ 1 глава 26 КПК України).

3. Судовий контроль, що здійснюється за власною ініціативою слідчого судді (ст. 206 КПК України).

Кожна форма та види судового контролю, безумовно, мають свої процесуальні особливості.

Підводячи підсумок, зазначимо, що введення судового контролю на стадії досудового розслідування робить кримінальне провадження більш ефективним, забезпечує більш надійний захист конституційних прав його учасників, у тому числі права на недоторканність приватного життя. Разом з тим необмеженість судового втручання в діяльність органів досудового розслідування може як «паралізувати» їх діяльність, так і вплинути на об'єктивність судового провадження.

Література

1. Удалова Л. Д. Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : [монографія] / Л. Д. Удалова, В. Я. Корсун. – К.: Вид. дім «Скіф», 2012. – 168 с.

2. Деришев Ю. Следственный судья в судебном производстве / Ю. Деришев // Уголовное право. – 2004. – № 3. – С.79-81.

3. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. [укл. : В. Яременко, О. Сліпучко]. – К. : Вид-во „Аконіт”, 1998–. Т. 2. – 1998. – 910 с.

4. Коврякова Е. В. Парламентский контроль: зарубежный опыт и российская практика / Е. В. Коврякова. – М.: ОАО «Изд. дом «Городец», 2005. – 192 с.

5. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудовому провадженні: автореф. дис. на здо-

АНОТАЦІЯ

У статті узагальнено норми Кримінального процесуального кодексу України щодо сутності судового контролю в кримінальному провадженні, розкрито критерії судового контролю, що складаються з ознак, форм, видів та його меж на досудовому розслідуванні.

SUMMARY

The paper summarizes the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the nature of judicial review in criminal proceedings, disclosed the criteria of judicial control, consisting of signs, shapes, forms, and its borders on the pre-trial investigation.

буття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – О., 2009. – 20 с.

6. Кисленко Д. П. Судовий контроль під час розслідування злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – К., 2012. – 16 с.

7. Войтов О. В. Дозвіл суду на провадження слідчих дій – спосіб судового контролю дотримання конституційних прав їх учасників / О. В. Войтов // Південноукраїнський український часопис. – 2011. – № 1. – С. 209-212.

8. Азаров В. А. Функция судебного контроля в истории, теории и практике уголовного процесса России / В. А. Азаров, В. Ю. Таричко. – Омск, 2004. – 379 с.

9. Герасименко С. Г. Судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства : національне законодавство та зарубіжний досвід : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Запоріжжя, 2012. – 220 с.

10. Чернобук В. І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу : [монографія] / В. І. Чернобук. – Х. : Право, 2008. – 184 с.

11. Русман Г. С. Судебный контроль за избранием мер пресечения в виде заключения под стражу, домашнего ареста :

дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». – Челябинск, 2006. – 220 с.

12. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудовому провадженні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / І.В. Гловюк. – О., 2008. – 253 с.

13. Смирнов А. В., Калиновский К. Б. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / под ред. А.В. Смирнова. – СПб. : Питер, 2003. – 1008 с.

14. Колоколов Н. А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования преступлений: важная функция судебной власти (проблемы осуществления в условиях правовой реформы): дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». – М., 1998. – 225 с.

15. Лазарева В. А. Судебная власть и уголовное судопроизводство / В. А. Лазарева // Гос-во и право. – 2001. – № 5. – С. 49-56.

16. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. [укл. : В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Вид-во „Аконіт”, 1998–. Т. 4. – 1998. – 941 с.

17. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. [укл. : В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Вид-во „Аконіт”, 1998–. Т. 1. – 1998. – 910 с.